

AFACEREA ZAPPA ÎN ZIARELE CONSERVATOARE „TIMPUL” ȘI „L’INDEPENDANCE ROUMAINE” (1892)

Laura ULINICI ATANASIU

Abstract: At the end of the 19th century, the Romania’s diplomatic relations were marked by the cessation of the relations with Greece, in October 1892, due to the Zappa affair – based on the succession of a Greek subject settled in Wallachia, where he accumulated a considerable wealth, divided later for charity purposes by institutions from Romania and Greece, among which the Romanian Academy.

In this article, we follow the perspective of the Conservatives, who were in power, on this issue but also the interest shown towards the manner in which the Liberals and other European states regarded this issue. In our endeavour we focused our attention on two of the central newspapers, „Timpul” and „L’Indépendance Roumaine” – their approach can be considered to be a subjective one, some of the articles published having the role to sustain and motivate the position of the Government in managing the diplomatic incident.

Keywords: Evanghelie Zappa, Constantin Zappa, Romanian Academy, „Timpul”, „L’Indépendance Roumaine”, succession, will.

Înscrierea României în rândul statelor independente a adus nu doar beneficii, ci și provocări în politica externă. Un episod conflictual l-a constituit întreruperea relațiilor diplomatice cu Grecia în 1892, generat de divergențele cauzate de exercitarea vocației succesoriale¹ de către rudele lui Evanghelie și Constantin Zappa, fapt ce a preocupat atât politicienii, cât și opinia publică.

În jurul anului 1830, Evanghelie Zappa, grec din Epir, vine în Țara Românească și se stabilește în ținutul Ialomiței, unde ia în arendă câteva moșii, iar în câțiva ani, cu venitul astfel obținut, ajunge să dezvolte o avere impresionantă. După o viață petrecută în mediul afacerilor, în anul 1865, Evanghelie se stinge la conacul său de la Broșteni, nu înainte însă de a-și fi redactat testamentul prin care dreptul de uzufruct² al întregii averi îi revenea vărului său Constantin Zappa³. Acesta putea dispune de moștenire în anumite condiții, dintre care cea mai importantă viza donația ce trebuia făcută Comisiei Olimpiilor de la

¹ Calitatea unei persoane de a fi îndrituită să vină la succesiunea unei alte persoane în temeiul legii sau a unui testament (<http://www.e-juridic.ro/dictionar-juridic/vocatie-succesorală/4536.html>).

² Drept real care conferă titularului său posesia și folosința asupra lucrurilor ce aparțin altcuiva, precum și posibilitatea exercitării acestor atribute în aceleași condiții ca și proprietarul, având însă îndatorirea de a conserva substanța lucrurilor respective (<http://www.e-juric.ro/dictionar-juridic/drept-de-uzufruct/1620.html>).

³ AMAE, Fond Arhiva Istorică, Dosar 259, f. 86-92.

Atena pentru organizarea de expoziții literare, științifice și industriale, din patru în patru ani, în amintirea Jocurilor Olimpice. Conform aceluiași testament, nuda-proprietate⁴ revenea Comisiei Olimpiilor care, după moartea lui Constantin, avea să devină legatarul universal⁵.

Timp de încă trei decenii Constantin Zappa a îndeplinit cu bună-credință dorințele testamentare ale vărului său, chiar mai mult, a sporit averea lăsată de acesta. El moare la sfârșitul anului 1891, lăsând un testament redactat cu câteva luni înaintea decesului, conform căruia de întreaga avere avea să se bucure statul elen, executor testamentar fiind declarată Epitropia Zappa⁶; veniturile realizate de pe urma arendării moșiei Broșteni din ținutul Ialomița urmau a fi folosite pentru întreținerea mai multor școli de agricultură din Thessalia și Epir. Statul român primea câteva donații pentru întreținerea bisericii și a școlii din Broșteni, precum și a spitalului din Urziceni, dar sumele erau modice în comparație cu cele de care beneficiau grecii. Mai mult, acordarea lor era condiționată de verificări periodice realizate de Legația Greciei la București, motiv pentru care România a refuzat acești bani⁷.

Decesul lui Constantin Zappa a deschis problema nudei-proprietăți, dar și a valabilității testamentului lui Evanghelie. Grecia reclama dreptul de moștenire și pe cel de lichidare a succesiunii, motivând că cei doi Zappa au fost greci. Pe de altă parte, România solicita moștenirea ca vacantă în cazul în care erzii nu reușeau să dovedească calitatea lor. Moștenitorii naturali din partea lui Evanghelie Zappa – nepoți de frate ai săi – ce se aflau deja în proces cu Constantin la momentul morții acestuia, cereau anularea testamentului și punerea în posesia moștenirii.

Având în vedere că legatarul universal era o persoană juridică străină – Comisia Olimpiilor –, problema ridicată era cea a instanțelor competente să judece cazul, dar și cea a capacității acestei Comisii de a moșteni averea. De aici, România susținea obligativitatea ca succesiunea să fie deferită justiției, iar Grecia, substituindu-se Comisiei respective, cerea soluționarea pe cale diplomatică.

După câteva luni de discuții între Ministerele de Externe ale celor două state⁸, care nu au reușit să ducă tratativele într-un punct comun, Grecia găsește de cuviință să întrerupă relațiile diplomatice cu România la 3/15 octombrie 1892⁹, Ministerul de Externe de la București fiind anunțat printr-o notă oficială de retragerea misiunii diplomatice elene.

⁴ Drept de proprietate care a suferit o restrângere temporară prin aceea că posesia și folosința asupra bunului care face obiectul său au fost transmise unei alte persoane, beneficiare a unui drept de uzufruct, uz sau abitație (http://www.euroavocatura.ro/dictionar/3020/nuda_proprietate).

⁵ Beneficiar al unei prevederi testamentare ce dă o vocație succesorală la întreaga moștenire (vezi „legat universal”, <http://www.e-juridic.ro/dictionar-juridic/legat-universal/2496.html>).

⁶ AMAE, Fond Arhiva Istorică, Dosar 259, f. 97^v.

⁷ AMAE, Fond Arhiva Istorică, vol.257 (1892), f. 147.

⁸ Corespondența diplomatică pe marginea afacerii Zappa se regăsește în AMAE, Fond Arhiva Istorică, Dosar 254. O parte a acesteia a fost publicată în Ministerul Afacerilor Externe, *Documente diplomatice. Afacerea succesiunii Zappa*, București, 1892, *passim* (în continuare: *Documente diplomatice...*).

⁹ AMAE, Fond Arhiva Istorică, Dosar 254, f. 88-89; „Timpul”, anul 14, nr. 222, 8/20 octombrie 1892, p. 1; vezi și *ibidem*, anul 14, nr. 223, 9/21 octombrie 1892, p. 1; „L'Indépendance Roumaine”, anul 16, seria 3, nr. 4589, 7/19 octombrie 1892, p. 1; vezi și *ibidem*, anul 16, seria 3, nr. 4590, 8/20 octombrie 1892, p. 1.

În continuare, ne propunem să urmărim perspectiva din care conservatorii – aflați la putere – priveau afacerea Zappa, importanța pe care o acordau subiectului, dar și interesul lor pentru felul în care liberalii și unele gazete europene priveau această problemă. Astfel, în cadrul acestui demers, ne-am oprit atenția asupra a două dintre ziarele centrale, „Timpul” și „L’Indépendance Roumaine”, reprezentative pentru conservatori în momentul la care facem referire. Desigur că perspectiva acestora trece drept una subiectivă, unele dintre articolele publicate având și rolul de a motiva poziția Guvernului față de incidentul diplomatic.

Ca subiect de presă, se poate observa că afacerea Zappa începe să fie discutată din momentul în care raporturile oficiale între Grecia și România au fost întrerupte, deși, cum am amintit deja, problema a reținut atenția diplomaților români și eleni imediat după decesul lui Constantin Zappa și după descoperirea testamentului său. Astfel, afacerea Zappa ocupă un număr semnificativ de rubrici începând cu primele zile ale lunii octombrie 1892, când, într-un prim articol dedicat chestiunii, se aduce la cunoștința cititorilor decizia Guvernului de la Atena de a tăia orice legături oficiale cu Bucureștiul. La 8/20 octombrie 1892, sub titlul *Conflict diplomatic*, „Timpul” nu ezită să-și manifeste surprinderea legată de decizia luată de Executivul de la Atena, în condițiile în care, ne informează același ziar, ministrul de externe al României, Al. Lahovary, a avut o atitudine constantă legată de afacerea Zappa, aceea de a refuza un arbitraj diplomatic propus de Grecia și de a lăsa procesul să-și urmeze cursul firesc în justiție¹⁰. Mai mult, motivul întreruperii relațiilor diplomatice este pus sub semnul îndoielii, adevăratul motiv fiind considerat a fi „împrejurările interne” din Grecia, mai precis puternica criză financiară cu care aceasta se confrunta¹¹. În continuare, este prezentată succint problema Zappa, fiind invocate momentele-cheie din evoluția ei: decesul lui Evanghelie, prevederile testamentului său, problemele generate de acesta, care au condus la conflictul cu Grecia. Autorul articolului încheie salutând calea de urmat pe care autoritățile române au ales-o și de la care nu doresc să se abată – anume rezolvarea chestiunii pe cale juridică.

În aceeași manieră începe și „L’Indépendance Roumaine” seria articolelor dedicate afacerii Zappa¹². Într-o tonalitate chiar mai tranșantă decât „Timpul”, după ce prezintă rezumatul chestiunii, publicația susține atitudinea „perfect corectă” a Guvernului României și îndrăznește chiar să afirme că, în cazul în care raporturile diplomatice vor fi reluate, Grecia nu se va mai bucura de „situația excepțională” de care avea parte înainte de ruperea relațiilor cu România¹³ – vizate fiind aici în special numeroasele consulatate pe care statul grec le deținea la noi.

În lunile octombrie-decembrie 1892, „L’Indépendance Roumaine” abordează succesiunea Zappa mai mult în rubrica *La presse roumaine* în care prezintă rezumate ale subiectelor tratate în „Constituționalul”, „Timpul”, „Lupta” și „Voința Națională”. Alegerea lor nu era deloc întâmplătoare, fiecare dintre ele fiind „glasul” unei grupări politice. Astfel,

¹⁰ „Timpul”, anul 14, nr. 222, 8/20 octombrie 1892, p. 1.

¹¹ *Ibidem*.

¹² „L’Indépendance Roumaine”, an 16, seria 3, nr. 4589, 7/19 octombrie 1892, p. 1.

¹³ „L’Indépendance Roumaine”, anul 16, seria 3, nr. 4589, 7/19 octombrie 1892, p. 1.

dacă „Timpul” era considerat oficiosul partidului de la guvernare, „Constituționalul” era organul de presă al constituționalilor, „Lupta” îi reprezenta pe democrat-radicali, iar „Voința Națională” pe liberali. Pe lângă rezumatele publicațiilor amintite, „L’Indépendance Roumaine” menționează și articole din gazete franceze, germane, austriece și ungurești.

În ziua imediat următoare publicării anunțului ruperii relațiilor diplomatice de către Grecia, mai exact în data de 9/21 octombrie, atât „Timpul”, cât și „L’Indépendance Roumaine”, găsesc de cuviință să facă publice notele schimbate între miniștri români și cei greci pe marginea afacerii Zappa¹⁴, pentru a argumenta mai apoi corectitudinea Guvernului român privind decizia sa de a lăsa justiția să decidă în problema disputată¹⁵.

În aceeași zi, „Timpul” semnalează și primele impresii din ziarele europene privitoare la acest subiect¹⁶ în articole intitulate sugestiv *Presa străină și conflictul greco-român*. Ziare vieneze precum „Wiener Allgemeine Zeitung” sau „Extrablatt”, pe de o parte își declară surprinderea privitoare la decizia grecilor de a întrerupe relațiile cu România, iar pe altă parte își exprimă dezacordul față de această hotărâre¹⁷.

Ceva mai puțin informat este „Neue Freie Presse” care vorbește în necunoștință de cauză, despre nota prin care se anunța la București încetarea relațiilor diplomatice, atribuind-o în mod eronat primului ministru Trikoupis, și despre Guvernul Greciei care, după moartea lui Constantin Zappa, ar fi pretins averea rămasă fără existența vreunui testament¹⁸. Dincolo de aceste fabulații, „Neue Freie Presse” a exprimat ideea că banii proveniți din moștenirea Zappa ar urma să fie folosiți pentru „agitațiile grecilor în Macedonia”, iar graba pentru soluționarea conflictului ar fi cauzată de situația deplorabilă a finanțelor grecești. Mai mult, se avansa și opinia potrivit căreia întreruperea relațiilor cu România ar fi beneficiat de concursul Rusiei, căreia Executivul elen i-a încredințat apoi protecția supușilor săi aflați în țara noastră¹⁹. Această din urmă speculație a fost contrazisă frecvent de redacția ziarului „Timpul”.

În asentimentul gazetelor vieneze sunt și „Pester Lloyd” și „Egytértés” din Budapesta, cel din urmă anticipând chiar că „numele de Zappa, precum a fost răscolit din întuneric, probabil că tot așa de repede se va și cufunda”²⁰.

Un rezumat al ideilor exprimate până atunci în ziarele europene a fost realizat de „Timpul” într-un articol intitulat *Adevărata cauză*²¹, referindu-se în special la ruperea relațiilor diplomatice. Motivul pe care publicația bucureșteană îl identifica era, în fapt, situația dificilă din Regatul Greciei, de unde și acțiunea contra Guvernului de la București, menită a fi o diversiune care să împiedice „izbucnirea înăuntru a nemulțumirilor publice”²².

¹⁴ „Timpul”, anul 14, nr. 223, 9/21 octombrie 1892, în articolul *Conflictul greco-român*, p. 1; „L’Indépendance Roumaine”, anul 16, seria 3, nr. 4590, 8/20 octombrie 1892, în articolul *Le conflit gréco-roumain*, p. 1.

¹⁵ „Timpul”, anul 14, nr. 223, 9/21 octombrie 1892, p. 1.

¹⁶ *Ibidem*, anul 14, nr. 224, 10/22 octombrie 1892, p. 1.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, anul 14, nr. 226, 13/25 octombrie 1892, p. 1.

²⁰ *Ibidem*, anul 14, nr. 224, 10/22 octombrie 1892, p. 1.

²¹ *Ibidem*, anul 14, nr. 226, 13/25 octombrie 1892, p. 1.

²² *Ibidem*.

Această opinie a mai fost exprimată ulterior, în câteva rânduri, atât în „Timpul”, cât și în „L’Indépendance Roumaine”.

Cel din urmă, în paginile sale, face mai puține referiri la presa străină, rubrica dedicată ei nefiind mereu prezentă, spre deosebire cea referitoare la presa românească ce apărea zilnic. Prezentarea rezumatelor pe marginea subiectelor tratate în „Constituționalul”, „Timpul”, „Lupta” și „Voința Națională” reprezenta pentru „L’Indépendance Roumaine” prilejul de a combate mereu, cu vehemență, afirmațiile liberale.

De orientare liberală, „Voința Națională” și „Lupta” se pronunțau împotriva hotărârii Guvernului României de a nu cere luarea în posesie a averii Zappa, în cazul în care se dovedea calitatea moștenitorilor naturali. Conservatorii erau acuzați că, prin atitudinea lor, făceau un deserviciu statului, privându-l de un drept al său. În acest sens, liberalii cereau invocarea unică a articolului 7 din Constituție²³ prin care se interzicea străinilor să posedă bunuri imobile pe teritoriul României. Însă, garantarea drepturilor dobândite până la momentul modificării articolului 7 era tocmai arma cu care conservatorii combăteau opoziția, adăugând că dreptul de a moșteni nu poate fi negat nimănui, nici măcar străinilor. Dincolo de tonul vehement cu care răspundea liberalilor în această problemă, „L’Indépendance Roumaine” recunoștea ambiguitățile ce rezultau de pe urma articolului 7, sugerând în acest sens formularea unei legi care să lămurească eventualele neclarități ce ar fi apărut în legătură cu aplicarea lui.

Un alt reproș al liberalilor, combătut de către conservatori, era acela că în afacerea Zappa statul român acționa la fel de imprudent ca în cazul succesiunii Bedmar²⁴, încheiat de curând, cu atât mai mult cu cât opoziția era de părere că cele două probleme se asemănau foarte mult. „Timpul” răspundea acestor acuzații în doar două articole, intitulate *Bedmar - Zappa*²⁵, respectiv *Iar Zappa*²⁶. În concepția conservatoare, articolul 7 din Constituție nu putea fi invocat, pentru că discordia dintre Grecia și România avea la bază competența tribunalelor, nu dreptul la moștenire al Comisiei Olimpice sau al statului român.

De la acuzații de proastă gestionare a celor două succesiuni amintite nu a mai fost decât un pas până la a-i acuza pe conservatori că au dus țara în pragul unei umilințe internaționale, după cum informa „L’Indépendance Roumaine”²⁷, care nu întârzie în a oferi răspuns liberalilor, afirmând: „conservatorii au inaugurat și au menținut o politică prudentă și demnă, dar fără a exclude energia și perseverența, atunci când este vorba despre

²³ „Voința Națională” *apud* „Timpul”, anul 14, nr. 231, 20 octombrie/1 noiembrie 1892, în articolul *Iar Zappa*, p. 1.

²⁴ Succesiunea Bedmar tocmai se judecase la Curtea de Apel Suceava, verdictul fiind în favoarea moștenitorilor marchizei de Bedmar, decedată la începutul anului 1892. Chiar înainte de recursul moștenitorilor, statul român renunțase la luarea în posesie a averii, aceasta după ce avusese câștig de cauză în fața Tribunalului. Opoziția era foarte nemulțumită de această decizie a guvernanților, mai ales că suma în discuție era de aproximativ 4 milioane lei (aur). Pentru viziunea conservatoare referitoare la succesiunea Bedmar vezi articolele publicate în „Timpul” și „L’Indépendance Roumaine” din perioada iulie-decembrie 1892.

²⁵ „Timpul”, anul 14, nr. 224, 10/22 octombrie 1892, p. 1.

²⁶ *Ibidem*, anul 14, nr. 231, 20 octombrie/1 noiembrie 1892, p. 1.

²⁷ „L’Indépendance Roumaine”, anul 16, seria 3, nr. 4595, 13/25 octombrie 1892, p. 2 (rezumat al articolului apărut în „Timpul”, în care acesta din urmă răspunde acuzațiilor din „Voința Națională”).

drepturile și mândria țării. De aceea, după ce au ajuns la putere, țara nu a fost expusă incidentelor umilitoare, nu a mai suferit de prejudicierea intereselor sale, ci, dimpotrivă, a înregistrat multe succese în politica externă”²⁸.

Demersurile diplomatice pe care Grecia le încearcă pe lângă Marile Puteri – anume obținerea acordului pentru un arbitraj în afacerea Zappa – sunt speculate ca subiecte de presă atât de „Timpul”, cât și de „L’Indépendance Roumaine”. În articole precum *Demersuri zadarnice*²⁹, *Campanie greșită*³⁰ sau *La circulaire grecque*³¹ cele două ziare conservatoare se arată încrezătoare că nota lui S. Dragoumis (ministrul de externe al Greciei), în care se cerea concursul statelor europene, nu poate avea un ecou însemnat, dovadă fiind, în opinia lor, ideile exprimate în periodicele străine citate în zilele anterioare. Publicarea Circularei grecești din 4/16 octombrie³², deși la două săptămâni după emiterea sa, constituia un nou motiv pentru conservatori de a acuza un ton nepotrivit la adresa Guvernului României, ton care nu-și găsea locul într-un document diplomatic. Mai mult, pe fondul crizei financiare din Grecia, Circulara era și pretext pentru comparații între cele două state, net favorabile României. În aceeași manieră, referirile la prim-ministrul elen Trikoupis erau dublate de conturarea părerii conform căreia un control financiar european asupra Greciei devenise iminent. Articolele dedicate „finanțelor grecești”, dincolo de informarea pe care doreau să o facă, urmăreau să întărească ideea că afacerea Zappa a constituit numai o modalitate de a distra atenția opiniei publice elene de la situația internă sumbră în care se afla țara³³.

Relatăriile despre afacerea Zappa au continuat succedându-se aproape zilnic în luna octombrie, pentru ca mai apoi frecvența lor să scadă treptat până la sfârșitul lui decembrie. Începând cu ianuarie 1893, nici „Timpul”, nici „L’Indépendance Roumaine” nu mai fac referiri la chestiunea ce ne interesează, deși conflictul dintre Grecia și România era departe de a fi soluționat³⁴.

Laura ULINICI ATANASIU

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ „Timpul”, anul 14, nr. 230, 18/30 octombrie 1892, p. 1.

³⁰ *Ibidem*, anul 14, nr. 232, 21 octombrie/2 noiembrie 1892, p. 1.

³¹ „L’Indépendance Roumaine”, anul 16, seria 3, nr. 4609, 29 octombrie/10 noiembrie 1892, p. 1.

³² „Timpul”, anul 14, nr. 239, 30 octombrie/11 noiembrie 1892, p. 1; „L’Indépendance Roumaine”, anul 16, seria 3, nr. 4609, 29 octombrie/10 noiembrie 1892, p. 1. Textul Circularei grecești se găsește în *Documente diplomatice...*, p. 68.

³³ „Timpul”, anul 14, nr. 238, 29 octombrie/10 noiembrie 1892, în articolul *Grecia sub tutelă*, p. 1; *ibidem*, anul 14, nr. 252, 14/26 noiembrie 1892, articolul *Finanțe grecești*, p. 1; „L’Indépendance Roumaine”, anul 16, seria 3, nr. 4630, 20 noiembrie/2 decembrie 1892, în articolul *La Grèce sous tutelle*, p. 1; vezi și *ibidem*, anul 16, seria 3, nr. 4660, 23 decembrie 1892/4 ianuarie 1893, la rubrica *Politique étrangère*, p. 2.

³⁴ Potrivit ziarului „L’Indépendance Roumaine” din 2/14 iulie 1896, sentința în cazul Zappa a fost dată în favoarea moștenitorilor naturali ai celor doi Zappa (Este vorba despre decizia Curții de Apel din București, Secția a II-a. Recursul s-a judecat la Înalta Curte de Casație și Justiție abia în 1898).